

DE ACTIBUS HUMANIS.

CAPUT I.

DE VOLUNTARIETATE ACTUUM HUMANORUM.

ARTICULUS I.

QUID ET QUOTUPLEX SIT VOLUNTARIUM?

65. *Nota I.* Equidem Actuum Humanorum *Voluntarietatem*, *Libertatem* et *Moralitatem* ETHICA delibatur, at non ex fontibus Theologicis; et delibatur duntaxat, ut ad sublimiores disciplinas PHILOSOPHICUM præparet. Nos, prætermisissis maximam partem philosophicis, ea præprimis discutiemus, ac copiosius quidem, quæ sunt fori Theologici. Circa actus Humanos ut *Voluntarios*, *Vis*, *Metus*, *Passio*, *Ignorantia* præcipuæ considerationis sunt: circa eosdem ut *Liberos*, *Coactio*, *Necessitas*, *Indifferentia*, ac præsertim doctrina S. AUGUSTINI et D. THOMÆ disquirenda: denique circa Actus Humanos ut *Morales*, principia potissimum extrinseca Moralitatis asserenda sunt ita, ut cum primis dogmata stabiliantur, confutentur errores circa liberum hominis arbitrium, et pro actionibus humanis tuta praxis subministretur.

66. *Nota II.* Actus *Humanus* in sensu theologico est operatio ab homine humano modo, id est, ex deliberata voluntate procedens; nam quæ fiunt in homine necessario, ut respiratio, sunt actus *Naturales*: quæ fiunt ab homine sine advertentia et deliberatione, ut frictio capillorum inter studendum, actus *Hominis* dicuntur. Ad actum *Moralem* insuper requiritur ut fiat cum advertentia ad regulam honestatis, cui si conformis est, dicitur *bonus*; si difformis, *malus*; si nec contra, nec juxta præceptum vel consilium est, actus dicitur *indifferens*. Actus vero procedit a voluntate vel *immediate*, ut amor et odium; et dicitur *elicitus*, ac simul *imperans*, si non in seipso sistat, sed alium adhuc actum imperet: vel *mediate* tantum, scilicet mediante imperio voluntatis, procedit a voluntate, ut intellectio vel ambulatio, et *imperatus* dicitur: ipsi tamen actus voluntatis, e. g. dum voluntas sibi imperat amorem DEI super omnia, sæpe sunt imperati. De Voluntarii notionem ac divisionem jam dicendum.

67. I. Actus Theologicè Voluntarius est, qui procedit a voluntate cum cognitione finis et circumstantiarum. Hæc definitio convenit omni Voluntario, sive sit necessarium, ut amor Dei in patria, qui summe voluntarius est, quamvis a voluntate Beatorum necessario procedat; sive liberum sit, ut idem amor in via: omne proin liberum est voluntarium, non contra. SS. PP. et TT. si quando utrumque confundunt, liberum minus stricte accipiunt pro immunitate a coactione, non vero pro libertate indifferentiæ. Convenit soli voluntario; quia non convenit violento quod provenit ab extrinseco, renitente voluntate, quodque convenit rebus etiam inanimatis; nec spontaneo, quod brutis etiam commune, ab appetitu sensitivo provenire potest.

Dixi 1°. ut procedat a voluntate, illius scilicet, cui voluntarius est; hinc si furtum ab alio fieri desideras, desiderium hoc est tibi voluntarium, ac imputabile ad culpam; non item furtum, si nec physice, nec moraliter in illud influas. 2°. Cum cognitione finis et circumstantiarum, quæ pertinent ad actum; hinc filius occidens patrem, quem invincibiliter putat esse feram, non peccat: si sciat esse hominem, at ignoret esse patrem, duntaxat homicidii, si vero patrem esse sciat, etiam parricidii reus est. Dormientium quoque et semi-dormientium actiones vel simpliciter involuntariæ, vel non nisi semi-voluntariæ sunt, prout vel nulla, vel semi-plena in iis advertentia est. *Involuntarium* igitur est omne id, quod fit aut sine præpensione voluntatis, aut sine cognitione intellectus.

68. II. Præcipua Voluntarii divisio est: 1°. in Voluntarium simpliciter seu purum, quod fit ex pleno voluntatis consensu sine repugnantia; et secundum quid, quod adjunctam habet repugnantiam in contrarium, ut projectio mercium in mare ex metu naufragii. 2°. In Voluntarium in se, sive expressum, quod immediate in seipso volitum est; sic e. g. volita est conflagratio ædium, si ignem subjicias, ut conflagrent; et in Voluntarium in causa, seu implicitum, quod volitum est in alio ita, ut saltem potuerit prævideri eum causa talis effectus; sic volita est conflagratio domus, in cuius tectum stramineum, ad trahendos passeris, scopetum explodis. 3°. In Directum seu Formale, quod procedit a voluntate, ut est agens, eliciens, vel imperans actum; et Indirectum seu Interpretativum, quod procedit a voluntate, ut omittente actum, quem potest, aut etiam debet ponere; ut proin omissio sit vel culpabilis, e. g. non corripere filium, quem pater videt delinquentem; vel non culpabilis, e. g. die feriali studiis vacare, dum dicitur Missa: ita S. THOM. 1. 2. q. 76. a. 3. 4°. In Actuale, quod actu existit, et quidem expresse, Virtuale, quod existit saltem in aliqua sui virtute, vel effectu; et Habituale, quod nec in se, nec in suo effectu perseverat, necdum tamen est retractatum. De Involuntario eodem fere modo loquendum.

69. *Observa.* Effectus ut sit voluntarius in causa et imputabilis, requiritur: 1°. Ut operans advertat, aut possit advertere, hunc effectum ex hac causa esse secuturum: nam sicut nihil volitum, ita nihil voluntarium, quin præcognitum; hinc qui ante ebrietatem inculpabiliter non advertit periculum pejerandi, ejus perjuriam non censentur moraliter voluntaria in plena ebrietate. 2°. Ut hunc effectum impedire possit, non ponendo, vel auferendo causam; secus enim uti causa non est imputabilis, ita nec effectus: peccat

ergo contra charitatem, quamvis homicida non sit, quia non peccat contra justitiam, qui alterius occisionem impedire potest, nec tamen impedit. 3°. Ut hunc effectum teneatur impedire; unde non peccat Sacerdos, dum occasione confessionis motus inordinatos invitatus patitur, quos nec intendit secundum se, neque in alio quod sit prohibitum eo fine, ne effectus sequatur, qui solum hic permittitur, et non moraliter procuratur. Aliud est de motibus inhonestis, qui ex lectione obscenorum graviter prohibita proveniunt.

ARTICULUS II.

AN VIS, METUS, PASSIO TOLLANT VOLUNTARIETATEM?

70. *Nota.* Vis, seu Violentia est impetus contra inclinationem voluntatis illatus: vis absoluta dicitur, cui simpliciter resisti non potest: vis secundum quid, cui non potest resisti absque magna difficultate. Vis absoluta inferri nunquam potest voluntati, quoad actus internos et elicitos: nam ut ait S. ANSELMUS L. de lib. arbit. c. 5. Non potest invitatus velle, quia non potest velle, nolens velle; potest, quoad actus externos et imperatos, uti probat experientia. Ad violentum autem non sufficit, habere se mere negative, cum alias justificatio parvulorum violenta esset; sed requiritur habere se contrarie, per actualement aut virtualement reluctantiæ.

Metus est mentis trepidatio, instantis vel futuri periculi causa; præcipue hic notandus est metus impellens, qui voluntatem movet ad agendum; v. g. metus naufragii movens mercatorem ad ejiendas merces, unde actio ejusmodi ex metu fieri dicitur: et metus retrahens, seu concomitans, qui voluntatem potius retrahit ab agendo; e. g. furem a furando, ita ut talis actio dicatur fieri cum metu.

Passio seu concupiscentia est motus appetitus sensitivi prosequens bonum, aut fugiens malum sensibile. Antecedens dicitur, quæ deliberatum voluntatis consensum præcedit, eumque allicit, ut cum, visa forma eleganti, voluntas subito eam desiderat: Consequens, quæ oritur ex prævio voluntatis actu, ut cum, ex desiderio, amore vel odio voluntatis, etiam in appetitu sensitivo excitatur passio: Concomitans, quæ ita sequitur voluntatis consensum, ut sit causa ardentioris motus ejusdem voluntatis. Passio gravis dicitur, quæ rationem turbat: gravissima, quæ rationis ac libertatis usum penitus tollit.

71. *Dico I.* Vis absoluta tollit, vis secundum quid duntaxat minuit voluntarium.

Prob. prim. part. Quia actio, quæ fit per absolutam coactionem, fit voluntate omni eo modo, quo potest, renitente: sed talis actio est penitus involuntaria; ergo. Hinc si puella, cui vis infertur, interius et exterius pro viribus resistat nullo modo consentiens, non peccat, quamvis corpore violetur.

Prob. secund. part. Quia si voluntas minus resistit quam potest, manet aliqua ratio voluntarii, major aut minor juxta proportionem resistentiæ: sed ubi infertur vis secundum quid, voluntas non resistit, quantum potest, cum possit plus resistere; ergo. Hinc si dicta puella tantum interius, non item exterius repugnando, clamando, reluctetur, culpa non vacat: uti et, si tantum exterius, non interius renitatur, cum hoc ipso consensus sit voluntarius.

72. *Dico II.* Metus naturalis non tollit, ordinarie tamen imminuit voluntarium.

Prob. prim. part. Metus naturalis neque ex parte mentis tollit *cognitionem*, ut patet in mercatore, qui licet suarum mercium pretium, vitæ periculum, et ipsam actionem projiciendi merces cognoscat, merces tamen in mare projicit ex metu naufragii: neque tollit *electionem* ex parte voluntatis, cum mercator libere eligat actionem projiciendi merces, plus vitam amans quam merces; ergo.

Prob. secund. part. Quia, quod ex metu fit, est minus liberum, et ordinarie connexum cum aliqua voluntatis repugnantia; hinc peccatum ex metu factum tanto est minus, quanto gravior magisque injustus fuit metus: ac propterea in Conc. Nic. mitior in eos pœna statuta fuit, qui metu mortis, quam in eos, qui sponte deliquerant; vix tamen unquam metus peccatum mortale mutat in veniale, siquidem detur cognitio et electio ad mortale sufficiens.

Dixi *Metus naturalis*: nam qui ex timore supernaturali gehennæ peccatum evitat, juxta Conc. Trid. *voluntatem peccandi excludere* potest, ut proin ejus actio præceptum implens ex hoc metu, nequidem *secundum quid* involuntaria sit; quippe servare mandata Dei, tum per se, tum etiam abstrahendo a periculo gehennæ, bonum est: sed projectio mercium in se mala, et non nisi mercatori alias morituro bona est.

73. *Dico III.* Passio non tollit voluntarium: Antecedens tamen minuit; sed Concomitans illud auget.

Prob. prim. part. Passio non tollit propensionem voluntatis, nec advertentiam rationis; hinc in Scriptura et SS. PP. commendatur *dominium passionum*; leges Civ. et Can. plectunt flagitia, e. g. homicidia, quamvis ex passione perpetrata; ergo passio non tollit voluntarietatem actus.

Prob. secund. part. Quia sicut ad voluntarium perfectum requiritur inclinatio voluntatis, ita quoque cognitio finis et circumstantiarum: sed passio *antecedens* et vehemens cognitionem hanc, e. g. de turpitudine peccati, de gravitate offensæ divinæ, imminuit, aut etiam impedit; ergo. Hinc concupiscentia minuit peccatum, quia minuit libertatem et indifferentiam ad utrumlibet: cum intellectum ex una parte multo intensius applicet ad motiva allicientia objecti concupiti, ex altera vero parte avertat a motivis retrahentibus rite pensandis, ut proinde, juxta sensum communem, facilius veniam mereatur peccans ex vehementi passione, quam ex mera malitia.

Prob. tert. part. Quia facit ut voluntas, cæteris paribus, majore inclinatione feratur in objectum, cum teste experientia *unusquisque tentatur a concupiscentia sua abstractus et illectus*; Jacob. 1. 14. Ex illa igitur colligitur intensio voluntatis præviæ, quæ in semetipsa, sponte ac prævidens, magis ac magis inflammatur; unde S. Thom. 1. 2. q. 77. a. 6. ait: *Quanto aliquis majori libidine vel concupiscentia peccat, tanto magis peccat*; ergo.

74. *Observa I.* Quæ fiunt *ex metu*, fiunt cum aliqua repugnantia, non absoluta, sed conditionata, quæ non impedit quo minus mens sciens ac volens eligat illud, quod sibi sub aliquo respectu repugnat; hinc actio ex metu potest esse, sicut moraliter mala, ita et moraliter bona; cum displicentia illa non tendat in actionem ut bonam aut præceptam, sed tantum ut difficilem: hæc

vero repugnantia, si per observationem præcepti vincitur, auget meritum. Contractus *ex metu* iniiti valent de jure naturæ, quamvis a jure positivo hinc inde reprobentur; ergo sunt voluntarii. Blasphemia, mendacium, fornicatio, et quæcumque alia intrinsece mala ex nullo metu possunt fieri licita, quia lex naturalis negativa semper obligat; nisi malum imminens, quod raro tamen evenit, hominem omnino perturbaret, tollereturque omnem advertentiam. Qui *ex metu* non implet præceptum aliquod humanum, v. g. de jejunio, vel divinum, v. g. de confessione materialiter integra, vel etiam naturale affirmativum, v. g. de restitutione rei alienæ, excusatur a culpa, non quia actio est involuntaria, nec propter defectum libertatis: sed quia lex *per se* non obligat cum tanto incommodo aut periculo, e. g. valetudinis in *primo*, vitæ in *secundo*, famæ in *tertio* casu; nisi *per accidens* concurrat lex naturalis universim prohibens scandalum etc.

75. *Observa II.* Peccatum *malitiæ* ex plena libertate, sine ignorantia et passione commissum, est gravius peccato quod ex infirmitate seu passione procedit; non quia hoc minus voluntarium, sed quia minus liberum est: nam concupiscentia minuit quidem indifferentiam voluntatis, quam statim et sine discursu in suum objectum trahit; sed non ideo minuit propensionem voluntatis adeoque nec voluntarium, cum propensio voluntatis plerumque eo sit major, quo in objectum fertur avidius.

Motus *primo-primi*, qui sine omni advertentia ad bonitatem vel malitiam moralem exsurgunt, ut si graviter offensus continuo exardescas in iram, sicut libertatis, ita culpe expertes sunt, juxta prop. damnatam BARI 75.: *Motus pravi concupiscentiæ sunt pro statu hominis vitiiati prohibiti præcepto*: Non concupisces. Cum ergo concupiscentia, prout testatur experientia, rationem omnino perturbare possit, imo sæpe etiam omnem rationem pervertat, juxta illud Apost. ad Rom. 7. 15. *Non enim, quod volo bonum, hoc ago; sed quod odi malum, illud facio*: cum autem, ubi concupiscentia rationem omnino perturbat, aut pervertit, nulla esse possit deliberatio aut advertentia ad bonum et malum; quomodo asserere potest Recentior aliquis, quod actus illi voluntatis adhuc sint liberi, *tametsi concupiscentia adeo vehemens sit et robusta, ut omnem rationem perturbet, nec supernæ gratiæ lumen affulgeat*? Motus *primo-secundi*, qui fiunt cum semi-plena advertentia ad malitiam, peccata sunt tantum venialia, quamvis in materia gravi. Motus *secundo-secundi*, qui fiunt cum advertentia plene deliberata, in re gravi, peccata sunt certo mortalia, licet passionis vehementia non nihil ea diminueat.